Тақырыбы: Экономикалық дамудың қазақстандық үлгісі

1. Нарықтық экономика артықшылығы
2. Экономикалық жүйелердің типтері және даму заңдылықтары
3. Экономикалық жүйелердің үлгілері

Нарықтық экономика - рыноктық экономика, еркін кәсіпкерлік, өндіріс құрал-жабдығына меншік нысандарының көптігі, нарықтық баға белгілеу, шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы шарттық қатынастар, мемлекеттің шаруашылық қызметке шектеулі түрде араласуы қағидаттарына негізделген экономика, яғни тауарлар мен қызметтерді өндіру, бөлу, оны бағдарламалау және реттеу саласы нарықта біріктірілетін экономика.

Нарық экономикасыныңНарық экономикасының бірінші және өте маңызды элементі - өндіріушілерНарық экономикасының бірінші және өте маңызды элементі - өндіріушілер мен тұтынушыларНарық экономикасының бірінші және өте маңызды элементі - өндіріушілер мен тұтынушылар. Бұлар қоғамдық еңбек бөлінісі процесінде қалыптасады — біреулері тауарды өндіреді, екіншілері оны тұтынады. Тұтыну жеке тұтыну және өндірістік тұтыну болып бөлінеді. Жеке тұтынуда тауарлар өндіріс сферасынан шығып,

НарықНарық экономикасының екінші элементін өндіріс орындарының корпоративтік басқаруына негізделген меншіктің жеке немесе аралас формаларымен болжанған экономикалық оңашалану құрайды.

Нарық экономиканың үшінші маңызды элементі — баға.

- Бірінші - баға сұраныс пен ұсыныс нәтижесінде қалыптасады.
- Екінші — осы географиялық ауданда өндірілген тауарға нарықтық қатынастар әсерінің сферасын баға анықтайды.

Нарық Нарық экономикасының төртінші, орталық буыны - екі құрылымнан, сұраныстан және ұсыныстан, тұрады. Нарықта сұраныс тауарларға қажеттілік болып көрінеді. Сұраныс пен ұсыныс материалдық игіліктерді өндірушілер мен тұтынушылар арасындағы тұрақты байланыстарды қамтамасыз ететін, нарық механизмінің өте маңызды элементтері.

Нарық механизмінің бесінші элементі — бәсеке. Бұл пайданың жоғары болуын және осының негізінде өндіріс масштабын кеңейтуді қамтамасыз етеді. Бәсекенің басты қызметі экономиканың реттеушілерінің — бағаның, пайданың нормасының, проценттің, т.б. мөлшерін анықтау болып табылады.

- Қазіргі уакытта ҚазакстандаҚазіргі уакытта Қазақстанда барша шаруашылық жүргізудің экономикалық жүйелік қызметтерінің нарықтық үлгісі жасалуда. Осы жағдайда нарық экономикасы жоғары дамыған елдер қолданып отырған үлгілердің ерекшелігін білу өте қажет. Мәселен:
- географиялық орналасу;
- табиғи ресурстардың бар болуы;
- тарихи даму жағдайлары;
- халықтың дәстүрі, әдет-ғұрыпы;
- өндіргіш күштердің даму дәрежесі;
- қоғамның әлеуметтік бағытталуы

Шаруашылық жүргізудің нарықтық шарттарының әр елдердің өзіне тән ерекшеліктері болады. Сонымен қатар барлық нарықтық үлгілердің ортақ көрсеткіштері болады:

- меншіктің әр алуан формаларының болуы;
- тауарлар мен қызметтерге көбінесе еркін баға болуы;
- еркін бәсекенің дамыған жүйесі;
- кәсіпкерлік әрекеттердің кең таралуы;
- экономиканы мемлекеттік реттеудің белгілі жүйесі.

Жүйе - (грек сөзі, құрастыру, бөліктерді біріктіру,қосу)

Жүйе - заңдылықтардың, бір-бірімен байланысты құбылыстардың, сондай-ақ табиғат пен қоғам жайлы ілімдердің объективті бірлігі

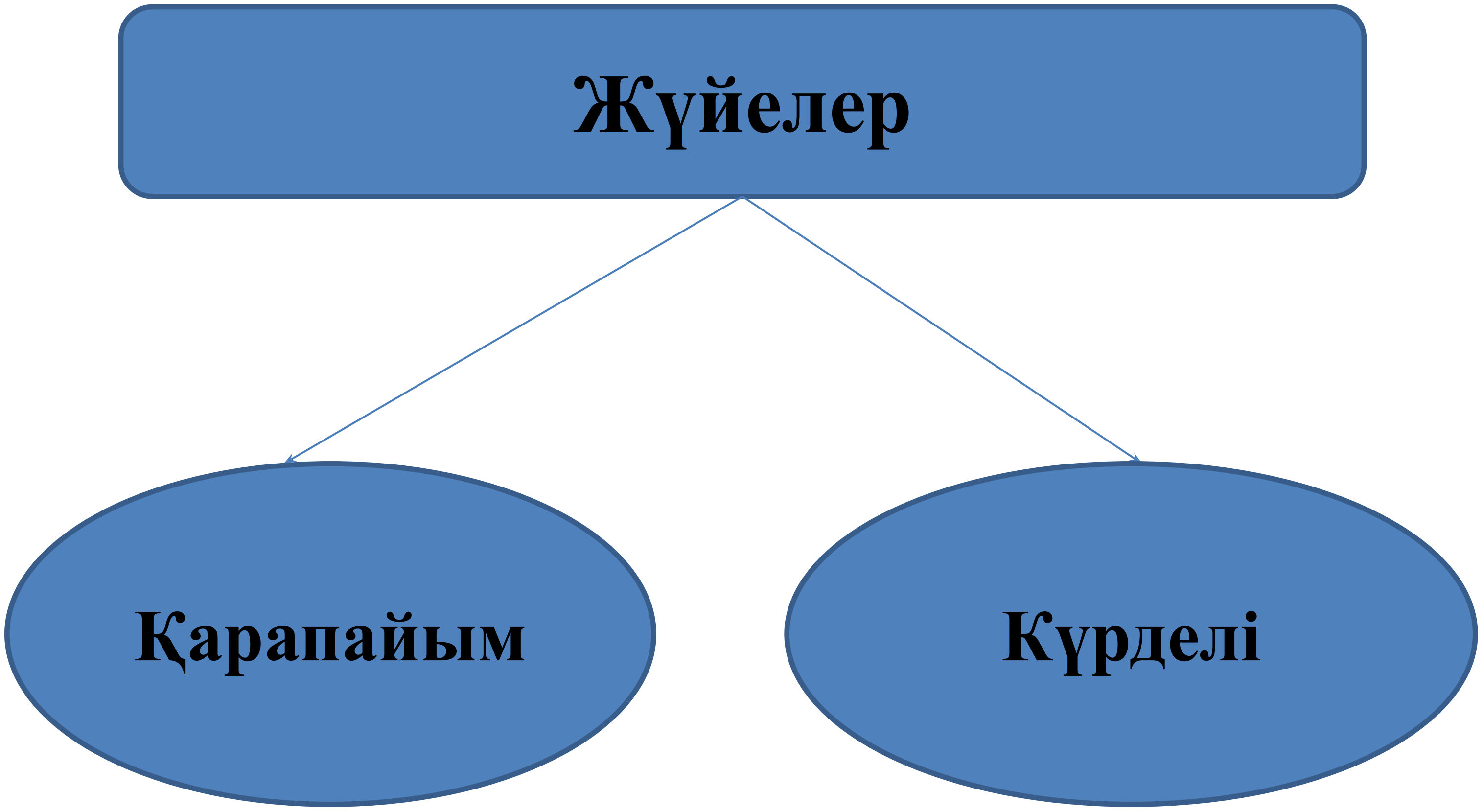
Жүйелер
Қарапайым
Күрделі

Қарапайым жүйе

Адамдар арасындағы байланыстар қарапайым түрде, тек 2 элементтен субъекті және объектіден құралады

Күрделі жүйе

Әр деңгейдегі біріккен өзара іс-қимылдағы элементтерден тұратын көп деңгейлі құрылым

Экономикалық жүйе

↓

Ұйымдық нысандар мен қалыптасқан мүліктік қатынастар негізінде қоғамда іске асатын, экономикалық процестердің жиынтығы

Экономикалық жүйені 3 ірі блок құрайды:

1. ***Өндіруші күштер***
2. ***Өндірістік қатынастар***
3. ***Қондырма***

Экономикалық жүйелердің 3 жіктелімі :

- Ашықтық дәрежесі бойынша
- Меншік қатынастары бойынша
- Өнеркәсіптік төңкеріс және қазіргі ҒТР-ға негізделген

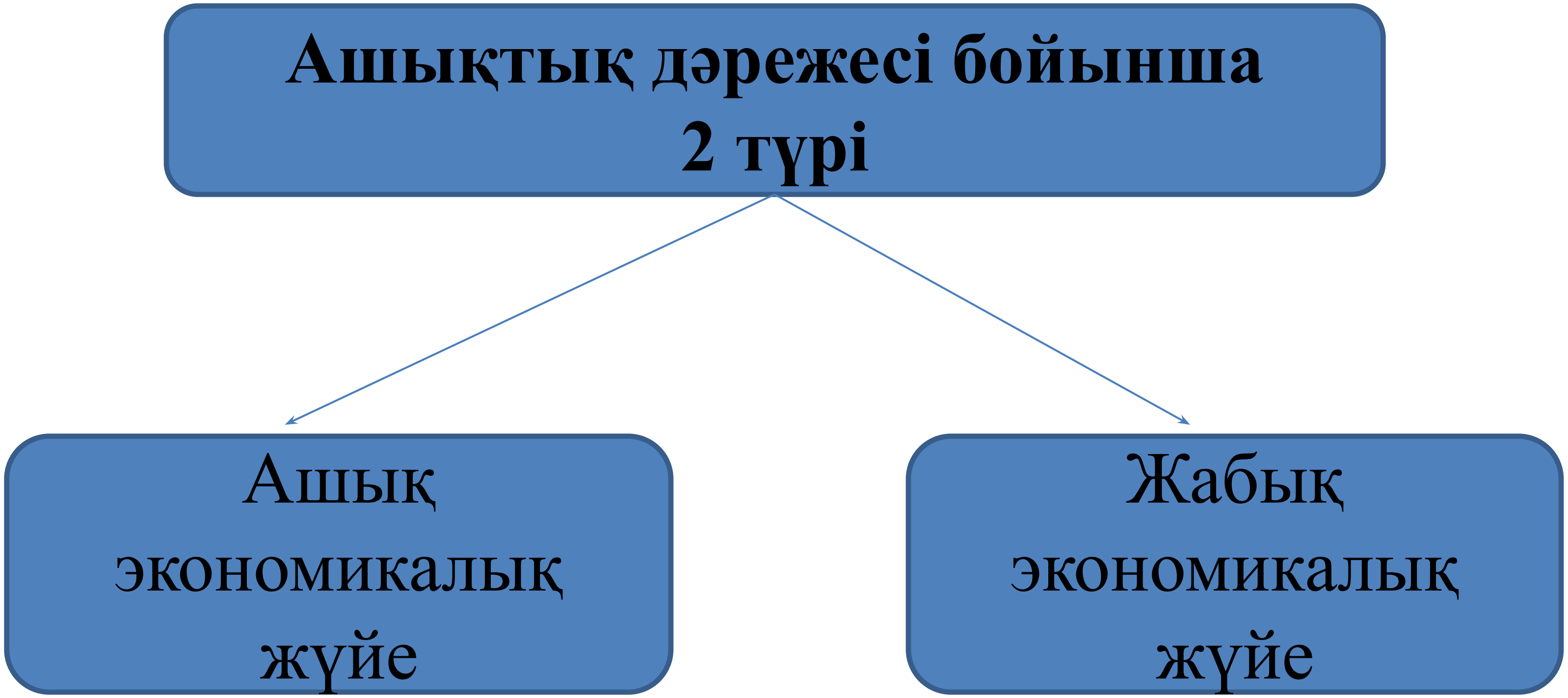
Ашықтық дәрежесі бойынша
2 түрі
Ашық
экономикалық
жүйе
Жабық
экономикалық
жүйе

Ашық экономикалық жүйе

ел ішіндегі іскерлік операциялармен қатар, халықаралық сыртқы экономикалық байланыстар енетін жүйе, ал онымен есеп айырысу шетелдік валюталарды пайдалануды талап етеді

Жабық экономикалық жүйе

барлық іскерлік операциялар мен мәмілелер бір елдің ғана аясында, елдің ішінде жүретін болғандықтан есеп айырысу сол елдің ұлттық валютасымен жүргізіледі

Меншік қатынастары бойынша экономикалық жүйенің 4 түрі:

1. Дәстүрлі экономикалық жүйе

2. Әкімшілдік - әміршілдік жүйе

3. Нарықтық экономикалық жүйе

4. Аралас экономикалық жүйе

Дәстүрлі экономикалық жүйе

- ескі технологияға негізделген, қол еңбегі көп тараған, ғасырлық салт-дәстүрлері негізінде экономикалық тәртіптері орнаған, әлсіз дамыған елдерде кең тараған;
- оқшау шаруашылыққа және жабық экономикаға негізделген жүйе

Әкімшілдік - әміршілдік экономикалық жүйе

- мемлекеттік меншікке, орталықтандырылған жоспарлауға негізделген;
- бұл экономикалық жүйеде өндіріс, бөлу, айырбас және тұтыну туралы барлық шешімдерді мемлекет қабылдайды

Нарықтық экономикалық жүйе

• шаруашылық шешімдерді әрбір экономикалық агент өз бетімен қабылдайды;

• ол еркін кәсіпкерлікке, қызмет өнімдерінің еркін айырбасына, еркін баға қалыптасуына, жеке меншікке, бәсекелестікке негізделген

Аралас экономикалық жүйе

негізгі экономикалық мәселелерді шешуде маңызды рөл атқаратын мемлекет пен жеке сектордың экономикалық жүйеде біріге жұмыс жасауымен сипатталады

Өнеркәсіптік төңкеріс және қазіргі ҒТР-ға негізделген экономикалық жүйенің 3 түрі:

- **Индустрияға дейінгі**
- **Индустриялдық**
- **Индустриядан кейінгі**

Индустрияға дейінгі жүйе – ауыл шаруашылығымен, шаруашылық жүргізудің табиғи нысанымен және қол еңбегінің басымдылығымен сипатталады

<u>Индустриялдық жүйе</u> – ірі машиналық өндіріске негізделген, дамыған ақша-тауар қатынастары бар жүйе

<u>Индустриядан кейінгі жүйеде </u>басты ресурс – ақпарат, экономиканың жетекші саласы – өндірістік емес сала, ал экономикалық дамудың мақсаты – адамның және оның өзіндік мүмкіндіктерін жүзеге асыруына жағдай жасау болып табылады

Кез келген экономикалық жүйенің негізгі 3 экономикалық мәселесі бар:

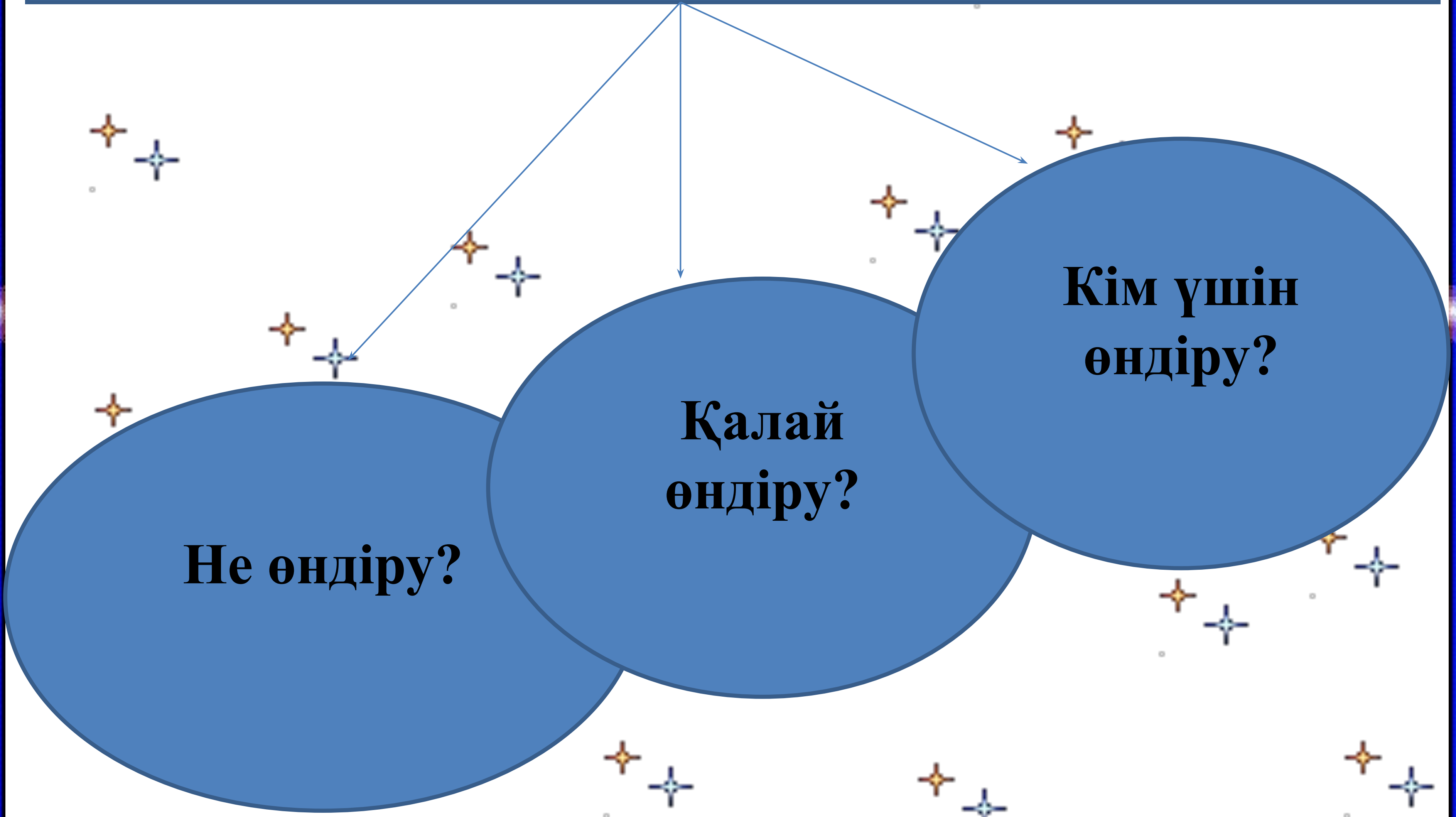

Нарықтық экономиканың үлгілері /модельдері/

- Американдық үлгі
- Жапондық үлгі
- Неміс үлгісі
- Шведтік үлгі
- Оңтүстік кореялық үлгі
- Қытайлық үлгі

Американдық үлгі

- мемлекеттің экономикадағы реттеуші рөлі өте төмен;
- кәсіпкерлікті барынша қолдау;
- халықтың бай, кедей болып бөлінуі;
- жалақы айырмашылығының тым алшақтығы;
- Әлсіз әлеуметтік топтардың болуы

Жапондық үлгі

-Ұлттық экономиканың негізгі бағыттарына мемлекет әсері өте жоғары
-Фирмалардың басым көпшілігі жұмысшыларды өмірлік мерзімге жалдайды
- Жалақы дәрежелерінің айырмашылықтары көп емес, фирма бастығының жалақысы қызметкердің жалақысынан 17 есе артық
-Үлгінің әлеуметтік бағытталуы

Германдық үлгі

-Мемлекеттің экономикаға араласуы, әсіресе әлеуметтік мәселелерді шешуде рөлі жоғары

-XX ғ.70-ші ж.ж. басында Германия негізгі макроэкономикалық көрсеткіштер принципін қолданды

-Жапондық үлгідегідей, жалақы айырмашылығы елеулі емес - фирма бастығының жалақысы қызметкердің жалақысынан 23 есе артық

Шведтік үлгі

-Мемлекеттік сектордың дәрежесі жоғары
Үлгінің айырмашылығы:
<u>әлеуметтік бағытталу,</u>
<u>мүліктік теңсіздіктің төмендігі,</u>
<u>жеткілікті түрде қамтамасыз</u>
<u>етілмегендерге қамқорлық жасау</u>

Оңтүстік кореялық үлгі

-Мемлекеттің экономикаға зор әсер етуі
-Экономикалық дамуды жоспарлау

Қытайлық үлгі

-1984 жылдан бастап аралас үлгі.
Осы үлгінің мәні: нарық механизмін мемлекеттік реттеу арқылы үш жақтың мүдделерін ұштастырады – <u>мемлекет, кәсіпорын және жұмыскер</u>

Қорытынды:

Нарықтағы экономикалық ортаны қалыптастыруда мемлекет тарапынан ерекше қатынастың керектігі анық. Өндірушілер тарапынан алынған өнімдерге қойылатын бағаны реттеу әдістері дайындалуы керек. Қазіргі заманғы өндіріс моделдерін енгізу негізінде кәсіпорынның ұйымдық – экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ету жүйесі мен оған кешенді жол табудың жаңа бағыты қамтамасыз етілуі қажет. Қазақстан тәуелсіз мемлекет ретінде, сыртқы экономикалық сауда қызметіне бірігудің саяси және экономикалық алғышартын қалыптастыруда.